

ται» καὶ διότι «εἶνε ὀλιγώτερον τοῖς διδασκομένοις ἐπιζήμιον νὰ μὴ διδάσκωνται αὐτὰ ἢ νὰ διδάσκωνται ἀπὸ τῶν βιβλίων». Μετὰ ἔν- ὄμως ἔτος ἦρθη ἡ ἀπαγόρευσις διὰ τῆς ὑπ' ἀριθ. 19750 τῆς 29 Νοεμβρίου 1890 ἐγκυκλίου, διότι παρατηρήθη ὅτι, ἀντὶ τῶν βιβλίων, ἐδίδετο εἰς τοὺς μαθητὰς καθ' ὑπαγόρευσιν γραπτὸν τὸ κείμενον αὐτῶν. Τοιοῦτοτρόπως ἡ ἀποστήθις, τὴν ὁποίαν ἠθέλησε νὰ ἀποφύγη ἡ πρώτη ἐγκύκλιος, ἐγένετο κατὰ χειρότερον τρόπον.

Ὁ νόμος ΒΡΛ'.—Ληξιάσης τῆς τετραετίας ἀπὸ τῆς τελευταίας προκηρύξεως, ἔπρεπε νὰ προκηρυχθῆ νέος διαγωνισμὸς διὰ τὴν συγγραφὴν διδακτικῶν βιβλίων, ἀνεβλήθη ὄμως διὰ τοῦ ἀπὸ 29 Νεβρίου 1890 Β. διατάγματος ἡ ἔκδοσις τῆς προκηρύξεως «μέχρις οὗ διὰ νόμου ἢ Διατάγματος διαρρυθμισθῶσι τὰ κατὰ τὸν διαγωνισμὸν τοῦτον». Τῶντι τὸν Ἰανουάριον τοῦ 1893 ἐξεδόθη ὁ νόμος ΒΡΛ' καὶ πρὸς ἐκτέλεσιν αὐτοῦ τὰ διατάγματα τῆς 20 Φεβρουαρίου 1893, 16 Μαρτίου 1893 καὶ 20 Φεβρουαρίου 1895. Δι' αὐτῶν διετηρήθη τὸ σύστημα τῆς ἐγκρίσεως ἑνὸς μόνον βιβλίου, περιορίσθη ὄμως ἡ διάρκεια τῆς ἐγκρίσεως ἀπὸ τετραετίας εἰς τριετίαν καὶ ὠρίσθη ὅτι τὰ μέλη τῶν κριτικῶν ἐπιτροπῶν διωρίζοντο οὐχὶ πλέον προτάσει τῆς ὑπὸ τοῦ νόμου ΑΜΒ' προβλεπομένης ἐπιτροπείας, ἀλλ' ἀπ' εὐθείας παρὰ τοῦ Ἑπουργοῦ τὸ βῆμα δηλ. ὅπερ εἶχε γίνεαι διὰ τοῦ πρώτου νόμου πρὸς χειραφέτησιν τῶν διδακτικῶν βιβλίων ἀπὸ τῆς πολιτικῆς συναλλαγῆς ἐξηφανίζετο διὰ τοῦ νεωτέρου νόμου. Αἱ κριτικαὶ ἐπιτροπεῖαι ἦσαν ἑννέα, ἐκ τῶν ὁποίων ἡ πρώτη, πενταμελής, ἔκρινε τὰ ἀναγνωστικὰ τῆς στοιχειώδους ἐκπαιδεύσεως, αἱ δὲ λοιπαί, πενταμελεῖς ἢ τριμελεῖς, τὰ λοιπὰ βιβλία τῆς δημοτικῆς καὶ μέσης ἐκπαιδεύσεως.

Συμφώνως πρὸς τὰς διατάξεις τοῦ ἀνωτέρω νόμου ἐξεδόθη τὴν 25 Φεβρουαρίου 1893 ὑπὸ τοῦ Ἑπουργείου προκήρυξις δι' ἧς προκηρύσσετο διαγωνισμὸς πρὸς συγγραφὴν: 1) ἀναγνωστικῶν διὰ τὰ δημοτικὰ σχολεῖα ἀμφοτέρων τῶν φύλων, ἀνευ εἰκόνων, ἅτινα ἔδει νὰ περιέχουν Αἰσωπείους μύθους, περιγραφὰς καὶ βίους ζώων καὶ φυτῶν, περιγραφὰς τῆς φύσεως, παροιμίας, γνῶμικά, ποιήματα καὶ διηγήματα διὰ γλώσσης ἀπλῆς καὶ γνώσεως ἑλληνικῆς «καλλύνοντα τὰς ψυχὰς τῶν μαθητευόντων παιδῶν κατὰ τὸ παράδειγμα

τῶν ἐκ τῶν τελευταίων δεκαετιῶν πανταχοῦ τοῦ πεπολιτισμένου κόσμου ἐπικρατούντων ἀναγνωστικῶν βιβλίων»· 2) γραμματικῆς τῆς νέας Ἑλληνικῆς γλώσσης· 3) συλλογῆς ἀριθμητικῶν προβλημάτων· 4) ἐγχειριδίου φυσικῆς ἱστορίας· 5) γεωγραφίας· 6) καλλιγραφίας. Ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὴν ὕλην τῶν ἀναγνωστικῶν, καὶ τὴν μέθοδον τῆς κατατάξεως αὐτῆς, ἀφ' ἧς εἰσήχθη ἡ συνδιδασκτικὴ μέθοδος μέχρι τῆς δημοσιεύσεως τῆς ἄνω προκηρύξεως, ἐφηρμόζετο τὸ Ἐρβαρτιανὸν ἢ συγκεντρωτικὸν σύστημα, τοῦτέστι συνεχῆς διήγησις περιστρεφόμενη περὶ ἓν πρόσωπον ἢ ἓν γεγονός (Ροβινσῶν, Ὀδύσεια, Γεροστάθης κτλ.) κλασσικοῦ ἢ ἐθνικοῦ - θρησκευτικοῦ περιεχομένου. Ἡ νέα προκήρυξις ἐκαινοτόμησεν εἰσαγαγοῦσα τὸ ἐγκυλοπαιδικὸν σύστημα, ἀπήτησε δηλ. νὰ περιλαμβάνουν τὰ ἀναγνωστικὰ αὐτοτελῆ τεμάχια, περιγράφοντα τὰς σχέσεις τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὸν Θεόν, τὸν πλησίον καὶ τὴν φύσιν, διὰ διηγημάτων, παροιμιῶν, γνωμικῶν, ποιημάτων κτλ. Ὅπαδοὶ τοῦ πρώτου συστήματος ἦσαν οἱ Παπαδόπουλος, Π. Οἰκονόμου, Σκορδέλης, τοῦ δὲ δευτέρου οἱ Παπαμάρκου, Μωραΐτης, Γεωργαντᾶς κτλ. Ἡ δημοσίευσις τῆς προκηρύξεως προεκάλεσε θύελλαν διαμαρτυριῶν ἐκ μέρους τοῦ ἀντιπάλου στρατοπέδου. Διὰ τοῦ τύπου, δι' ὑπομνημάτων πρὸς τὴν Κυβέρνησιν ἐκάκιζον αὐτήν, ὡς ἀποπειρωμένην νὰ καταρρίψη τὸν ἐθνικὸν φρονηματισμόν, νὰ κατασπιλώσῃ τὴν θρησκείαν. Ὁ Π. Οἰκονόμου ἐν τῷ ὑπ' αὐτοῦ ἐκδιδομένῳ περιοδικῷ «Ἐκπαίδευσις» εἰς σειρὰν φύλλων ἔγραφε κυριολεκτικῶς λιβέλλους κατὰ τοῦ συντάκτου τῆς προκηρύξεως Παπαμάρκου, τμηματάρχου τότε τῆς δημοτικῆς ἐκπαιδεύσεως. Ὁ διαγωνισμὸς ἐν τούτοις ἔλαβε χώραν καὶ ἡ κριτικὴ ἐπιτροπὴ, ἀποτελουμένη ἐκ τῶν Ζησίου, Ἀργυριάδου, Δουκάκη καὶ Πρωτοδίκου, ἐνέκρινε διὰ τὴν α' τάξιν τὸ Ἀλφαβητάριον τοῦ Μ. Βρατσάνου, διὰ τὴν β' τάξιν τὸ Ἑλληνικὸν Ἀναγνωσματάριον τοῦ Χ. Παπαμάρκου, δι' ἓν ὁμως μόνον ἔτος, διὰ τὴν γ' τάξιν οὐδέν, ἀπορριφθέντων τῶν δύο ὑποβληθέντων ὑπὸ Παπαμάρκου καὶ Καβαλιεράτου, καὶ διὰ τὴν δ' τὸ ἀναγνωσματάριον τοῦ Ἀρ. Κουρτίδου. Ὅπως ἦτο ἐπόμενον, ἡ ἀπόφασις τῆς κριτικῆς ἐπιτροπῆς δὲν ηὐχαρίστησεν εἰμὴ μόνον ἐκείνους, τῶν ὁποίων ἐνεκρίθησαν τὰ βιβλία. Πάντες οἱ λοιποὶ ἐξηγέρθησαν μὲ προφανῆ βιαιότητα

έναντίον αὐτῆς. Ὁ Παπαμάρκου ἠναγκάσθη νὰ ἐκδώσῃ δύο ὀλοκλήρους τόμους ὑπὸ τὸν τίτλον «Τὰ ἀναγνωστικὰ βιβλία τῶν μικρῶν Ἑλληνοπαίδων» ἐκ σελ. 600 περίπου ἕκαστον, ἐν οἷς μὲ δριμυτάτην γλῶσσαν ψέγει τὴν ἐπιτροπὴν καὶ ἀναπτύσσει τὰ προτερήματα τῶν ἰδίων του βιβλίων. Ἐὰν ἐξαιρέσῃ τις τὸ ὕφος, τὸ ὁποῖον πράγματι εἶνε ἀνάρμοστον δι' ἐπιστήμονα, τὰ ἀναπτυσσόμενα ἐν τῷ βιβλίῳ του ἐπιχειρήματα εἶνε ὀρθὰ, καὶ ἀποδεικνύουν τὴν ἐσφαλμένην κρίσιν τῆς ἐπιτροπῆς.

Τὰ νέα διδακτικὰ βιβλία.—Τὸ ἐγκριθέν Ἀλφαβητάριον Βρατσάνου ἀρχίζει ἀπὸ τῆς διδασκαλίας τῶν ἀπλουστέρων κατὰ τὴν παράστασιν γραμμάτων¹ καὶ προχωρεῖ πρὸς τὰ δυσκολώτερα, μεθ' ὃ διδάσκει τὰς συλλαβάς, τὰς λέξεις καὶ τέλος τὰς φράσεις καὶ προτάσεις μὲ περιεχόμενον ἠθικοθρησκευτικόν. Μεταξὺ τῶν λέξεων, αἵτινες φέρονται πρὸς ἐκμάθησιν τῶν συλλαβῶν, εἶνε καὶ τινες, ὡς αἱ ἀκόλουθοι· μάρπτε, σφίγξ, κλεύψ, ζβυχθηδόν, Βέδου, ζάμψ, χθύ, πλῆκτρον, κναξβί, χθύπτῆς, φλεγμί, δρόψ. Μεταξὺ δὲ τῶν φράσεων αἱ ἐξῆς (σελ. 120). Ἄσπρη πέτρα ξέξασπρη, κι' ἀπ' τὸν ἥλιο ξεξασπρότερη.—Μιὰ ἐκκλησιὰ μολυβωτή, μολυβοκανδυλογλυπτοπελεκητή· καὶ ποιὸς τὴν ἐμολυβοκανδυλογλυπτοπελέκησε; ὁ γυιὸς τοῦ μολυβοκανδυλογλυπτοπελεκητοῦ.—Ὁ παπᾶς ὁ παχὺς ἔφαγε παχειὰ φακὴ· γιατί, παπᾶ παχύ, ἔφαγες παχειὰ φακὴ;—Ὁ γείτων ἔχει μεγάλα γένεια (σελ. 43), χύνε ὕδωρ ἐν τῇ αὐλῇ (49), ὁ ὄνος ἔφαγε τὰ ἄχυρα (22), κοιλίαι αἰγῶν καὶ βοῶν (40), ὁ παῖς οὔτος ρογχαλίζει, ὅταν κοιμᾶται (55), ἀπὸ τὴν ρῖνα ἐξέρχεται ἡ μύξα (σελ. 99) κτλ. Περιλαμβάνει προσέτι προσευχάς, αἰνίγματα, πίνακας προσθέσεως καὶ ἀφαιρέσεως, τὸν Πυθαγόρειον πίνακα καὶ καλλιγραφικὰ δείγματα.

Τὸ ἐγκριθέν δι' ἐν ἔτος ἀναγνωστικὸν τῆς β' τάξεως Παπαμάρκου περιελάμβανε 17 ποιήματα καὶ 66 πεζογραφήματα, ἐξ ὧν τὰ 13 πραγματογνωσία καὶ τὰ λοιπὰ μῦθοι καὶ ἠθικὰ διηγήματα. Κατὰ τὴν κρίσιν τῆς ἐπιτροπῆς «τὰ μὲν ποιήματα μετὰ προσοχῆς ἐκλελεγμένα

1. ι ἴον, ι, ο, υ.—ιυ, ιυ.—υ-ι, υι-ο-υ, ου.—υ-ο, νο.—ι-ου.—ἴον.—υι-υι.—υινί.—υἴον, υινί.—ύνι.—κλπ.

εἶνε τῶν δοκιμωτέρων ποιητῶν, εἶνε ἄψογα καὶ ἐπιτυχῆ, τὰ δὲ πεζογραφήματα καθ' ὕλην καὶ εἶδος εἶνε ὀρθὰ καὶ πρόσφορα πρὸς τὸν σκοπὸν, ὃν προτίθενται».

Τὸ δὲ Ἀναγνωσματάριον τῆς δ' τάξεως τοῦ Κουρτίδου, συντεταγμένον κατὰ τὸ Ἑρβαρτιανὸν σύστημα, παρὰ τὴν προκήρυξιν συνεπῶς, περιελάμβανε σύντομον ἱστορίαν τῆς Ἑλλάδος εἰς γλῶσσαν τοιαύτην ὥστε νὰ περιέχῃ τοὺς τύπους τῆς τε γραφομένης καὶ τῆς λαλουμένης.

Τὸ σύστημα τῆς ἐγκρίσεως ἐνὸς μόνου διδακτικοῦ βιβλίου, λόγῳ τοῦ μίσους, τὰ ὅποῖον ἀνεπτύχθη μεταξὺ τῶν διαφόρων συγγραφέων, ἀλληλοῦβριζομένων μέχρι χυδαιότητος καὶ τῶν βιαίων ἐπιθέσεων, ὧν ἐγίνοντο στόχος τὰ μέλη τῶν κριτικῶν ἐπιτροπειῶν¹, δὲν ἠδύνατο νὰ ἐξακολουθήσῃ.

Νέον σύστημα ἐγκρίσεως.—Διὰ τοῦτο μετὰ δύο περίπου ἔτη, τὸν Ἰούλιον τοῦ 1895, ἐξεδόθη ὁ νόμος ΒΤΓ', δι' οὗ εἰσῆχθη ἀντίθετον ὅλως σύστημα ἐγκρίσεως. Τὸ Ὑπουργεῖον τῆς Παιδείας, κατόπιν γνωμοδοτήσεως ἐπιτροπῆς, ἀπαρτιζομένης ἐκ τοῦ γενικοῦ ἐπιθεωρητοῦ τῶν σχολείων, ὡς προέδρου καὶ τῶν διευθυντῶν τῶν διδασκαλείων καὶ τῶν προσηρτημένων αὐτοῖς προτύπων, καθώριζε τὸ ἐλάχιστον καὶ τὸ μέγιστον ὄριον τῆς ἐκτάσεως ἐκάστου διδακτικοῦ βιβλίου, ὡς καὶ τὰ τῆς ὕλης αὐτοῦ ἐν γενικαῖς γραμμαῖς. Κατ' ἔτος δὲ κατηρτίζετο ἐπιτροπὴ ἐκ τοῦ καθηγητοῦ τῆς φιλοσοφίας ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ, ἐνὸς διευθυντοῦ διδασκαλείου καὶ τριῶν ἐπιθεωρητῶν δημοτικῶν σχολείων ἢ καθηγητῶν διδασκαλείου, ἐκλεγομένων διὰ κληρώσεως μεταξὺ πάντων τῶν ἐν ὑπηρεσίᾳ διευθυντῶν καὶ καθηγητῶν διδασκαλείων καὶ ἐπιθεωρητῶν, ἐνεργουμένης κατὰ μῆνα Ἰούνιον ἐκάστου ἔτους ἐνώπιον ἄλλης ἐπιτροπῆς ἐκ τοῦ γενικοῦ γραμματέως τοῦ Ὑπουργείου, τοῦ γενικοῦ ἐπιθεωρητοῦ τῶν

1. Στύππινον γερόντιον, σκαιὸν καὶ ἀβέλτερον (σελ. 17) ὀνομάζει ὁ Παπαμάρκου τὸν ἐκ τῶν κριτῶν Σιμόπουλον εἰς «Τὰ ἀναγνωστικά βιβλία τῶν μικρῶν ἑλληνοπαίδων», τὰ δὲ λοιπὰ μέλη τῆς Ἐπιτροπῆς «ἀνθρώπια εὖ μάλα ἄμουσα», «ἀναιδεῖην ἐπιειμένους καὶ ἐν ἀμαθείᾳ κυλινδουμένους» (σελ. 23), «οὐδέποτε ἀπὸ τῆς ἰδρύσεως τοῦ Ἑλλην. Βασιλείου ἢ ἐπίσημος Ἐφημερὶς τῆς Κυβερνήσεως ἐρρυπάνθη ὑπὸ δημοσίου ἐγγράφου, ὅσον ἐρρυπάνθη ὑπὸ τῆς ἐκθέσεως...» κτλ.

δημοτικῶν σχολείων καὶ τοῦ κοσμήτορος τῆς φιλοσοφικῆς σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου. Ἡ ἐπιτροπὴ ἐνέκρινεν ὅσαδήποτε βιβλία ἐκρίνοντο παρ' αὐτῆς κατάλληλα, ἢ ἔγκρισις δ' αὐτῶν διήρκει ἐπὶ μίαν πενταετίαν, ἀφ' ἧς ἐνεγράφοντο ἐν τῷ παρὰ τῷ Ὑπουργείῳ τηρουμένῳ βιβλίῳ τῶν ἐγκεκριμένων διδακτικῶν βιβλίων. Ἡ αὐτὴ ἐπιτροπὴ ὠρίζε καὶ τὴν τιμὴν τοῦ βιβλίου. Ὁ νόμος κατὰ ταῦτα εἰσήγε 1) τὴν κατ' ἔτος κρίσιν, 2) τὴν ἔγκρισιν πλειόνων τοῦ ἐνὸς δι' ἕκαστον μάθημα βιβλίων, καὶ 3) τὴν ἐπὶ πενταετίαν διάρκειαν τῆς ἐγκρίσεως. Ἡ καθ' ἕκαστον ἔτος κρίσις βιβλίων δὲν φαίνεται νὰ εἶνε σκόπιμος, διότι, ἐνῶ δὲν συντελῆ εἰς τὴν καλιτέρευσιν τῆς ποιότητος τοῦ βιβλίου, δεδομένου ὅτι εἰς ἕν ἔτος δὲν εἶνε δυνατὴ τοιαύτη ἐξέλιξις τῆς ἐπιστήμης καὶ τῆς παιδαγωγικῆς, ὥστε νὰ ἐπιβάλληται ἡ ἀλλαγὴ τῶν βιβλίων, ἀφ' ἑτέρου συνεπάγεται τὸν συνεχῆ σχεδὸν σάλον, τὸν ὁποῖον προκαλεῖ ἡ κρίσις διδακτικῶν βιβλίων. Ἄλλως τε καὶ ἡ συχνὴ μεταβολὴ τῶν βιβλίων δὲν εἶνε ὠφέλιμος διὰ τοὺς μαθητὰς καὶ τοὺς διδασκάλους, μὴ δυναμένους εἰς τόσον βραχὺ χρονικὸν διάστημα νὰ διαγνώσωσι τὰ προτερήματα καὶ τὰ ἐλαττώματα ἑκάστου ἐξ αὐτῶν.

Ὁ νόμος ΓΣΑ'.—Πρὸς ἐκτέλεσιν τοῦ νόμου ΒΤΓ' ἐξεδόθησαν τὰ διατάγματα τῆς 3 Αὐγούστου 1895 καὶ 28 Ὀκτωβρίου 1895, τὰ ὁποῖα ὅμως ἐκανόνιζον τὸν τρόπον τῆς κρίσεως τῶν διδακτικῶν βιβλίων διὰ τὰ σχολικὰ ἔτη 1895—1896 καὶ 1896—1897 μόνον καὶ μάλιστα κατὰ τρόπον οὐχὶ κατὰ πάντα σύμφωνον πρὸς τὰς διατάξεις τοῦ νόμου. Γενικὸν ἐκτελεστικὸν διάταγμα δὲν ἔχει ἐκδοθῆ. Ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ἀνωτέρω διατάξεων προεκηρύχθη τῇ 2 Δεκεμβρίου 1895 διαγωνισμὸς πρὸς συγγραφὴν διδακτικῶν βιβλίων τῆς στοιχειώδους ἐκπαιδεύσεως, ἐπηκολούθησε δὲ συγγραφὴ καὶ κρίσις τοιούτων. Τὸ ἐγκριθὲν ἀναγνωσματάριον τῆς τρίτης τάξεως Βλ. Σκορδέλη περιελάμβανε μικρὰ αὐτοτελῆ διηγήματα, ποιήματα, γνωμικὰ θρησκευτικοῦ, ἠθικοῦ καὶ ἔθνικοῦ περιεχομένου, ὡς καὶ τεμάχια πραγματογνωσίας. Προτάσσεται τὸ διήγημα «Ὁ Ἡρακλῆς καὶ ὁ δρόμος τῆς Ἀρετῆς», κατόπιν «Ἡ μέλισσα», ἀμφότερα ἠθικοῦ περιεχομένου. Ἀκολουθεῖ «Ἡ ἄμπελος» μὲ θέμα πραγματογνωσίας· «Ἡ ἄμπελος ἦτοι τὸ κλῆμα εἶνε δενδρῦλλον

πολύκλαδον, ἐκ τῆς αὐτῆς δὲ ρίζης φυτρώνουν ἐν ἡ περισσότερα κλήματα. Τὰ κλήματα ἐκβάλλουσι πολλοὺς μακροὺς καὶ εὐλυγίστους κλάδους· οἱ κλάδοι οὗτοι ἔχουσι κατὰ διαστήματα ἑλικας, μὲ τοὺς ὁποίους προσκολλῶνται δυνατὰ εἰς τὰ δένδρα ἢ ἄλλα ἀντικείμενα. Τὰ φύλλα τῆς ἀμπέλου εἶνε καλαμοειδῆ καὶ ἔχουσι μακροὺς μίσχους, ἡ δὲ κάτω ἐπιφάνεια αὐτῶν εἶνε χνοώδης...» Ἐπειτα τίθεται τὸ ποίημα τοῦ Ἄθ. Χριστοπούλου «Ὁ τρύγος»· «Τρύγος πρόσχαρα προβαίνει—ἐορτάζῃ ἢ οἰκουμένη—Ἡ φλογέρ' ἀχολογᾷ—Τὸ φθινόπωρον βουίζει—Χορευτῆς πανηγυρίζει—καὶ τὰμπέλια του τρυγᾷ...» Μετὰ ταῦτα τὸ διήγημα «Τὸ πουλάκι, τὸ λουλουῖδι, τὸ νεράκι», ἔπειτα τὸ ποίημα «Ἡ δύσις τοῦ Ἡλίου»· «Ὅταν βασιλεύης,—Ἡλιε χρυσέ,—πόσον μὲ μαγεύεις!—χαίρω βλέπων σέ.—Τί λαμπρὸν ἡ δύσις—καὶ παιδὶ μικρὸν—μ' ἔτερπεν ἐπίσης—μ' ἔκανε φαιδρὸν.—Καὶ εἰς ἡλικίαν—τὴν νεανικὴν—μ' ἔδιδε γλυκεῖαν—αὕτη ἡδονήν», κτλ. Τὸ Ἑλληνικὸν Ἀναγνωσματάριον τῆς δ' τάξεως ἀπετελεῖτο ἐπίσης ἐκ διαφόρων τεμαχίων, κατατεταγμένων οὕτως, ὥστε ἐν τμήμα αὐτῶν νὰ ἀνάγηται εἰς τὴν θρησκείαν, ἄλλο εἰς ἠθικὴν διδασκαλίαν, τὴν πατρίδα, τὴν φύσιν, τὴν οἰκογένειαν, τὰ καθήκοντα τοῦ πολίτου, τὴν ἱστορίαν, τὴν ζωολογίαν, τὴν φυτολογίαν καὶ τὴν ὑγιεινήν. Ἐν ἀρχῇ τίθεται τὸ ποίημα τοῦ Α. Ραγκαβῆ, «Ὑμνος πρὸς τὸν Θεόν»· «Σὲ μεγαλύνουσιν—ὦ ποιητὰ—πάντα τ' ἀόρατα καὶ ὄρατὰ—ψυχῶν ἀνάστασις—ὕμνος γλωσσῶν—φόρον σοὶ φέρουσι—Σὰ ἐκ τῶν Σῶν...—Οἱ κόσμοι τρέμουσι—τὸν Σὸν θυμὸν—Αὐτοῦ ἀπαύγασμα—εἶνε ὁ χειμῶν»... Ἀκολουθοῦν τὰ τεμάχια «Περὶ προσευχῆς», «Πρέπει νὰ ζητῶμεν τὴν βοήθειαν τοῦ Θεοῦ», «Γινώμαι περὶ εὐσεβείας, καὶ προσευχῆς» «Ὁ Κροῖσος καὶ ὁ Σόλων», «Περὶ ἀνέμων», «Περὶ τοῦ Ὀλύμπου», «Ἀρματωλοὶ καὶ κλέφτες» (ποίημα Γ. Μαρτινέλη). «Οὔτε πουλάκι ὀρέγεται στῆ δούλη γῆ νὰ ψάλλῃ—μόνο στὰ ἐλεύθερα βουνὰ τ' ἀηδόνια κελαηδοῦνε—δὲν ψάλλουν ὅμως τῆς αὐγῆς τὰ μυρωμένα κάλλη—μόνον σπαθιά ποὺ ἀστράφτουνε, τουφέκια ποὺ βροντοῦνε...» «Τὰ κλέφτικα τραγούδια», «ὁ Στέργιος»· «Κι' ἂν τὰ ντερβένια τούρκεψαν τὰ πῆραν Ἀρβανῖτες—ὁ Στέργιος εἶνε ζωντανὸς πασάδες δὲν ψηφάει...», «Ἄσμα εἰς τὸ ἔαρ» Φιλ. Ἰωάννου· «...Πρίαποι, νύμφαι αἱ τῶν δασέων—καὶ τῶν ὑδάτων καὶ τῶν ὀρέων—χοροὺς συσταί-

νουν, πανηγυρίζουν—τὸ ἔαρ ψάλλουν καὶ λιγυρίζουν—τὰ θεῖα κάλλη αὐτῶν ἐκτρέπουν—ἀλλὰ τὸν νοῦν μου αἱ Μοῦσαι τέρπουν...» κ.ο.κ.

Ἄλλὰ καὶ τὸ σύστημα τοῦ νόμου ΒΤΓ' δὲν ἱκανοποίησε τὴν κοινὴν συνείδησιν. Τὸν Ἰανουάριον τοῦ 1903 κατετέθη εἰς τὴν Βουλὴν νομοσχέδιον περὶ διδακτικῶν βιβλίων, διὰ τοῦ ὁποίου εἰσήγετο ἄκρως ἀντίθετον πάλιν σύστημα. Κατ' αὐτὸ δὲ ἐνεκρίνετο ἔν μόνον διδακτικὸν βιβλίον διὰ διαγωνισμοῦ τελουμένου* ἀνὰ ἑξαετίαν. Τὰ ἐγκρινόμενα βιβλία θὰ ἐξεδίδοντο ὑπὸ τοῦ Κράτους, εἰς τὴν ἰδιοκτησίαν τοῦ ὁποίου περιήρχοντο, θὰ ἐπωλοῦντο δὲ διὰ τῶν βιβλιοπωλῶν, τῶν συγγραφέων ἀμειβομένων ἐφ' ἅπαξ διὰ ποσοῦ ὀριζομένου κατὰ τυπογραφικὸν φύλλον. Τὸ νομοσχέδιον τοῦτο ἐψηφίσθη μέ τινὰς τροποποιήσεις, ἀλλ' ἐπὶ τῆς αὐτῆς βάσεως, τὸν Ἀπρίλιον τοῦ 1907 καὶ ἐδημοσιεύθη ὡς νόμος ὑπὸ τὰ στοιχ. ΓΣΑ', ἐτροποποιήθη δὲ μεταγενεστέρως εἰς τὰς λεπτομερείας του διὰ τῶν νόμων ΓΤΛΕ' τοῦ 1909, ΓλΞΑ' τοῦ 1911, 83 καὶ 100 τοῦ 1913, 336 τοῦ 1914 563 καὶ τοῦ 1915.

Συμφώνως πρὸς τὸν νόμον τοῦτον, εἰς τὰ δημοτικὰ σχολεῖα ἐπετρέπετο νὰ γίνηται χρῆσις μόνον τῶν ἀναγνωστικῶν καὶ διδακτικῶν βιβλίων, εἰς δὲ τὰς δύο ἀνωτέρας τάξεις καὶ τῆς στοιχειώδους γραμματικῆς καὶ τῆς ὑπὸ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου γενομένης ἐκδόσεως τῆς Καινῆς Διαθήκης ἐν πρωτοτύπῳ. Ἡ κρίσις τῶν διδ. βιβλίων ἐνηργεῖτο ἀνὰ τετραετίαν, ἡ δὲ διάρκεια τῆς ἐγκρίσεως ἴσχυεν ἐπίσης ἐπὶ τετραετίαν. Δι' ἑκάστην τάξιν ἐνεκρίνετο ἔν μόνον βιβλίον, ἐκλεγόμενον μεταξύ τριῶν, κρινομένων ὑπὸ τῆς κριτικῆς ἐπιτροπῆς ὡς καλυτέρων μεταξύ πάντων τῶν ὑποβληθέντων πρὸς κρίσιν. Ἡ ἐπιτροπὴ εἶχε τὸ δικαίωμα νὰ μεταρρυθμίση καὶ συμπληρώση τὸ ἐγκρινόμενον βιβλίον, παραλαμβάνουσα ἐκ τῶν δύο ἄλλων καὶ προσαρμόζουσα καταλλήλως τὴν κατὰ τὴν κρίσιν οὐτῆς ὠφέλιμον ὕλην. Τὰ ἐγκρινόμενα βιβλία περιήρχοντο εἰς τὴν κυριότητα τοῦ Κράτους καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τῆς ἰσχύος τῆς ἐγκρίσεώς των, ἀμειβομένων τῶν συγγραφέων, τοῦ μὲν ἀρίστου διὰ δρχ. 800 κατὰ τυπογραφικὸν φύλλον, τοῦ δευτέρου διὰ δρχ. 500 καὶ τοῦ τρίτου δρχ. 300. Τὰ βιβλία συνετάσσοντο ἐπὶ τῇ βάσει προγράμματος ἐκδιδομένου ὑπὸ τοῦ Ὑπουργείου τῆς Παιδείας δύο ἔτη πρὸ τῆς λή-

ξεως ἐκάστης τετραετίας καὶ ὀρίζοντος ὅσον οἶον τε λεπτομερῶς καὶ ἀκριβῶς τὴν ποιότητα καὶ οἰκονομίαν τῆς ὕλης αὐτῶν, καταρτιζομένου δὲ ὑπὸ ἐπιτροπῆς, διοριζομένης ὑπὸ τοῦ Ἑπουργοῦ καὶ ἀποτελουμένης ἐκ τοῦ γενικοῦ ἐπιθεωρητοῦ τῆς δημοτικῆς ἐκπαιδεύσεως, ἑνὸς καθηγητοῦ τῆς φιλοσοφικῆς σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου, τοῦ διευθυντοῦ καὶ ἑνὸς καθηγητοῦ τῆς σχολῆς τῶν βιομηχάνων τεχνῶν, ἑνὸς ἐπιθεωρητοῦ τῆς δημοτικῆς ἐκπαιδεύσεως, ἑνὸς καθηγητοῦ τῆς σχολῆς τῶν φυσικῶν καὶ μαθηματικῶν ἐπιστημῶν, ἑνὸς καθηγητοῦ τῆς θεολογίας, ἑνὸς τῆς ἰατρικῆς ἐκ τῶν διδασκόντων ὑγεινήν ἢ φυσιολογίαν καὶ ἑνὸς τῆς νομικῆς σχολῆς, ἑνὸς ἐν ἐνεργείᾳ ἢ προϋπηρετήσαντος διευθυντοῦ διδασκαλείου, ἑνὸς διευθυντοῦ γεωργικῆς σχολῆς, ἑνὸς πρωτοβαθμίου διδασκάλου καὶ μιᾶς πρωτοβαθμίου διδασκαλίσης. Ἡ κρίσις ἐγένετο παρ' ἄλλης ἐπιτροπῆς, ἀποτελουμένης ἐξ ἑνὸς καθηγητοῦ τῆς θεολογικῆς σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου, ἑνὸς τῆς φιλοσοφικῆς, ἑνὸς τῶν φυσικῶν καὶ μαθηματικῶν ἐπιστημῶν, ἑνὸς τῆς ἰατρικῆς, ὑποδεικνυομένων πάντων ὑπὸ τῶν οἰκείων σχολῶν, ἑνὸς τῶν διευθυντῶν διδασκαλείων, ἑνὸς ἐπιθεωρητοῦ τῆς δημοτικῆς ἐκπαιδεύσεως, ἐκλεγομένων ὑπὸ τῶν λοιπῶν ἐπιθεωρητῶν, ἑνὸς λογίου ἀνδρός, μιᾶς λογίας γυναικός, ἑνὸς διευθυντοῦ γεωργικοῦ σταθμοῦ καὶ ἑνὸς πρωτοβαθμίου δημοδιδασκάλου καὶ μιᾶς πρωτοβαθμίου δημοδιδασκαλίσης, ἐκλεγομένων διὰ κληρώσεως μεταξὺ τῶν ὑποδεικνυομένων ὑπὸ τῶν οἰκείων ἐπιθεωρητῶν ἑνὸς καὶ μιᾶς ἐξ ἐκάστου νομοῦ. Ἡ ἐκδοσις καὶ ἐπὶ τετραετίαν διαχείρισις καὶ κάρπωσις τῶν ἐγκριθέντων διδακτικῶν βιβλίων ἐξετίθετο ὑπὸ τοῦ Ἑπουργείου τῆς Παιδείας εἰς ἰδίαν δι' ἐν ἑκαστον βιβλίον πλειοδοτικὴν δημοπρασίαν ἐπὶ ποσοστῶ προσφερομένῳ ὑπὸ τοῦ πλειοδότου δι' ἑκαστον ἀντίτυπον αὐτῶν. Ἡ προκήρυξις τῆς δημοπρασίας κατηρτίζετο παρ' ἑπταμελοῦς ἐπιτροπείας, ἐκλεγομένης ὑπὸ τῶν μελῶν τῶν κριτικῶν ἐπιτροπῶν μεταξὺ τῶν μελῶν αὐτῶν καὶ προεδρευομένης ὑπὸ τοῦ Ἑπουργοῦ. Τὸ ὑπὲρ τοῦ δημοσίου ἐγκριθέν ἐπὶ τῆς τιμῆς τοῦ βιβλίου ποσοστὸν εἰσεπράττετο δι' ἐπικολλησεως βιβλιοσήμου ἴσης ἀξίας πρὸς τὴν προσφορὰν ἐπὶ ἐκάστου ἀντιτύπου τιθεμένου εἰς κυκλοφορίαν.

Πρὸς ἐκτέλεσιν τοῦ νόμου ΓΣΑ' ἐξεδόθησαν τὰ Β. διατάγματα τῆς

14 Μαΐου 1907, 8 Φεβρουαρίου 1908, 29 Ἀπριλίου 1908, 19 Ἰουλίου 1908, 9 Ἀπριλίου 1909, 31 Μαΐου 1913 καὶ 23 Ἰουλίου 1914, δι' ὧν ἔκανονίσθησαν αἰλεπτομέρειαι τῆς ἐκτυπώσεως, διατιμήσεως, πωλήσεως κτλ. τῶν διδακτικῶν βιβλίων.

Διὰ τοῦ νόμου ΓΣΑ' εἰσήγετο τὸ σύστημα τῆς μονοπωλήσεως ὑπὸ τοῦ Κράτους καὶ τῆς ἐγκρίσεως ἑνὸς μόνον βιβλίου δι' ἑκάστην τάξιν μετὰ τὴν περιέργου καινοτομίαν, ὅτι εἶχε τὸ δικαίωμα ἢ ἐπιτροπὴ νὰ κατασκευάζῃ ἰδικόν της βιβλίον, λαμβάνουσα τὸ ὑλικὸν ἐκ τῶν τριῶν καλυτέρων ἐκ τῶν ὑποβληθέντων πρὸς κρίσιν βιβλίων, ἀπηγορεύετο δὲ ἡ χρῆσις βοηθητικῶν πλὴν τῆς γραμματικῆς καὶ τῆς Καινῆς Διαθήκης. Λόγοι, οἵτινες προῦκάλεσαν, κατὰ τὴν εἰσαγωγικὴν τοῦ νόμου ἔκθεσιν, τὴν ριζικὴν μεταβολὴν τοῦ συστήματος ἦσαν οἱ ἑξῆς: 1) ἡ ἀπολύτρωσις τοῦ καταδυναστευομένου καὶ ἀγρίως φορολογουμένου λαοῦ ἐκ τοῦ τέως, τῶν πολλῶν βιβλίων, κρατοῦντος συστήματος· 2) ὁ πλουτισμὸς τῶν σχολείων διὰ διδακτικῶν ὀργάνων καὶ σκευῶν ἐκ τοῦ κερδῶν τοῦ μονοπωλείου, διατιθεμένων πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον καὶ 3) ἡ βελτίωσις τῆς διδασκαλίας καὶ ἐν γένει τῆς ἐκπαιδεύσεως διὰ τοῦ ἑνὸς βιβλίου, ὅπερ θὰ ὑπερεῖχε τοῦ προηγουμένου κατὰ τὴν ὕλην, τὴν στερεότητα, τὴν ποιότητα τοῦ χάρτου, τὴν τύπωσιν κτλ. Ἀλλ' οὐδεὶς ἐκ τῶν ἐπιδιωκομένων τούτων σκοπῶν ἐπετεύχθη, τούναντίον δ' ἐνεφανίσθησαν πᾶσαι αἱ κακαὶ συνέπειαι τῶν μειονεκτημάτων τοῦ νόμου. Ἡ κατὰ μαθητὴν δαπάνη δι' ἀγορὰν βιβλίων διὰ μὲν τὰς κατωτέρας τάξεις, αἱ ὁποῖαι ἀριθμοῦν καὶ τοὺς περισσοτέρους μαθητάς, ηὔξηθη, διὰ δὲ τὰς ἀνωτέρας ἠλαττώθη μὲν, ἀλλ' ἡ ἐλάττωσις ὠφείλετο εἰς τὴν κατάργησιν τῶν βοηθητικῶν βιβλίων καὶ οὐχὶ εἰς τὴν μικροτέραν τιμὴν τῶν ἀναγνωστικῶν. Οὕτως, ὁ μαθητὴς τῆς α' τάξεως τοῦ δημοτικοῦ σχολείου ἔδαπάνη διὰ τὴν ἀγορὰν τοῦ ἀναγνωστικοῦ του δρ. 0.55 κατὰ τὸ παλαιὸν σύστημα, δραχ. δὲ 1.75 κατὰ τὸ νέον· τῆς β' τάξεως ἀντὶ 0.90 τοῦ παλαιοῦ ἔδαπάνη 2.15· τῆς στ' τάξεως ὁ μαθητὴς ἔδαπάνη μὲν κατὰ τὸ παλαιὸν σύστημα δρ. 7.45, ἐξ αὐτῶν ὅμως αἱ 5.55 προωρίζοντο διὰ τὰ βοηθητικὰ βιβλία. Κατὰ τὸν νέον νόμον ἔδαπάνη 5.20 μόνον δι' ἀναγνωστικόν. Ἀλλὰ καὶ ἡ κατάργησις τῶν βοηθητικῶν βιβλίων δὲν ὑπῆρξεν ἐπιτυχής. Ἐγένετο, ὡς ἐλέχθη, διὰ

νὰ καταπολεμηθῆ ἢ μηχανικῆ ἀποστήθις τῶν διαφόρων μαθημάτων καὶ ὑποχρεωθῆ νὰ ἀναπτύσσει αὐτὰ εἰς τοὺς μαθητὰς ὁ διδάσκαλος, ὅστις ἤρκετο νὰ ὑποδεικνύῃ ἀπλῶς τὴν μελέτην τοῦ ἐπομένου μαθήματος. Ἐπῆλθεν ὅμως ὅλως ἀντίθετον καὶ χειρότερον ἀποτέλεσμα. Ὁ διδάσκαλος ἢ ὑπηγόρευε τὸ μάθημα εἰς τοὺς μαθητὰς καὶ οὕτως ἢ ἀποστήθις ἐγένετο ἀπὸ ἐλλιπεστέρου βοηθήματος, ἢ ἔλεγεν εἰς αὐτοὺς ὅτι τὸ μάθημα περιέχεται εἰς τὸ τάδε βιβλίον καὶ οὕτως ἢ νὰγκάζοντο νὰ προμηθεύωνται τὰ βοηθητικὰ βιβλία κρυφίως καὶ ἐν ἀγνοίᾳ δῆθεν τοῦ διδασκάλου. Ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὸν πλουτισμὸν τῶν σχολείων διὰ διδακτικῶν ὀργάνων, πενιχρὰ μόνον ἀποτελέσματα ἀπέδωκεν ὁ νόμος, διότι, κατὰ τὴν ἀνακοίνωσιν τοῦ Ὑπουργείου, ἀπέμενον εἰς ὄφελος τοῦ δημοσίου κατὰ τὴν πρώτην ἐφαρμογὴν τοῦ νόμου ὀλιγώτεροι τῶν 100 χιλ. δραχμῶν, ποσὸν δηλ. τελείως ἀνεπαρκές δι' ὃν προωρίζετο σκοπὸν, εἰς τὸ ἴδιον δὲ ποσὸν ἐκυμαίνετο περίπου καὶ κατὰ τὰ ἐπόμενα ἔτη. Ἀλλὰ τὸ σημεῖον, εἰς τὸ ὁποῖον ἀπέτυχε τελείως ὁ νόμος, ἦτο ἡ ποιότης τοῦ βιβλίου ὡς πρὸς τὴν ἐμφάνισιν καὶ τὸ περιεχόμενον. Ἐλλείποντος τοῦ παράγοντος τοῦ συναγωνισμοῦ, ἡ ἐμφάνισις τοῦ βιβλίου ἀπὸ ἀνεκτῆς οἷα ἦτο κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη τῆς μονοπωλήσεως, κατέστη, προϊόντος τοῦ χρόνου καὶ συντελούσης τῆς κερδοσκοπίας τοῦ ἐργολάβου, αὐτόχρημα ἐλεεινὴ. Τὸ περιεχόμενον τοῦ βιβλίου κατὰ τεκμήριον θὰ ἔπρεπε νὰ εἶνε καλύτερον τοῦλάχιστον τῶν μετὰ τὸ πρῶτον ἐγκρινόμενων κατὰ τὸ ἄλλο σύστημα βιβλίων. Ἀλλὰ τὸ περιεχόμενον ἐκάστου βιβλίου δὲν εἶνε δυνατὸν νὰ κριθῆ κατ' ἀπόλυτον βεβαιότητα παρ' ὀλιγομελοῦς ἐπιτροπῆς, διὰ τὸν γενικὸν λόγον, ὅτι ἕκαστον μέλος τῆς ἐπιτροπῆς εἶνε φυσικὸν νὰ ἔχη ἰδίας πεποιθήσεις ὡς πρὸς ὠρισμένα παιδαγωγικά, μεθοδολογικά καὶ ἐπιστημονικά προβλήματα. Τὸ βιβλίον, ὅπερ θὰ προσαρμόζηται πρὸς τὰς πεποιθήσεις τῶν μᾶλλον δυνατῶν τὸν χαρακτῆρα ἐκ τῶν μελῶν τῆς ἐπιτροπῆς, θὰ ἐγκριθῆ, χωρὶς ἐκ τούτου νὰ ἔπηται, ὅτι εἶνε καὶ τὸ καλύτερον. Ἄλλως τε δὲν εἶνε εὐκόλον —εἶνε μάλιστα ἀδύνατον— ἐν βιβλίον νὰ συγκεντρῶνῃ ὅλα τὰ πλεονεκτήματα. Ἄλλο θὰ ὑπερτερῆ ὡς πρὸς τὴν ἐκλογὴν τῆς ὕλης, ἄλλο ὡς πρὸς τὴν κατάταξιν αὐτῆς, ἄλλο θὰ τονίζῃ περισσότερο ἐν σημείον τῆς ἀγωγῆς, ἄλλο διάφορον καὶ

οὕτω καθεξῆς. Ἡ ἔγκρισις τῶν περισσοτέρων βιβλίων παρέχει τὴν εὐκαιρίαν τῆς ἐκλογῆς ἐκ μέρους τῶν διδασκάλων, δυναμένων νὰ προτιμῶσι τὸ ἑναρμονιζόμενον καλύτερον πρὸς τοὺς ψυχικούς, πνευματικούς, δημοσιονομικούς καὶ κοινωνικούς ὄρους τῆς ζωῆς τῶν μαθητῶν. Ἄλλως τε ἐκ τῆς πείρας ἔχει ἀποδειχθῆ, ὅτι τὴν ἀσφαλεστέραν κρίσιν ἐπὶ τῶν διδακτικῶν βιβλίων δίδει ἡ κοινὴ γνώμη. Βιβλία, ἐγκριθέντα κατόπιν ἐξυμνητικῆς ἐκθέσεως τῆς ἐπιτροπῆς, ἔσχον ἐλαχίστην κυκλοφορίαν, ἐνῶ ἄλλα, μὴ εὐνοηθέντα τόσον ὑπ' αὐτῆς, εἶχον μεγάλην ἐπιτυχίαν. Γενικῶς, τὸ σύστημα τῆς μονοπωλήσεως τῶν διδακτικῶν βιβλίων, πλὴν τοῦ ἀμφιβόλου πλεονεκτήματος τῆς εὐθηνότερας τιμῆς, μόνον μειονεκτήματα ἔχει νὰ ἐπιδείξη.

Τὸ πρόγραμμα τοῦ 1907.—Ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ἄνω διατάξεων ἐξεδόθη τὴν 30 Μαΐου 1907 τὸ πρόγραμμα τῆς ποσότητος καὶ οἰκονομίας τῆς ὕλης τῶν ἀναγνωστικῶν βιβλίων τῆς δημοτικῆς ἐκπαιδεύσεως, καταρτισθὲν ὑπὸ τῆς οἰκείας ἐπιτροπῆς. Κατ' αὐτό, τὸ ἀναγνωστικὸν τῆς α' τάξεως ἔδει νὰ εἶνε μὲν ἓν βιβλίον, ἀπὸ 6 τυπογραφικὰ φύλλα, νὰ ἀπαρτίζηται δὲ ἐκ δύο μερῶν, ἐξ ὧν τὸ μὲν πρῶτον παρασκευαστικὸν τῆς πρώτης ἀναγνώσεως, τὸ δ' ἕτερον τῆς λογικῆς. Ὡς βάσις τῆς πρώτης ἀναγνώσεως θὰ ἔπρεπε νὰ χρησιμοποιῶνται λέξεις ἀρχοειδεῖς (παραδειγματικά), μονοσύλλαβοι ἢ καὶ δισύλλαβοι, δηλοῦσαι πράγματα γνωστὰ ἢ αἰσθητὰ εἰς τοὺς παῖδας καὶ κανονικῶς ἐσχηματισμένοι. Τὸ δεύτερον μέρος ἔπρεπε νὰ περιέχη σύντομα διηγήματα, ἐκλεκτὰ παραμύθια, ποιημάτια καταληπτὰ καὶ πρόσφορα εἰς τὴν ἡλικίαν τῶν μαθητῶν καὶ περιγραφὰς ἀντικειμένων τῆς Ἑλληνικῆς φύσεως. Τῆς β' τάξεως τὸ ἀναγνωστικόν, ἀπαρτιζόμενον ἐξ ὀκτῶ τυπογραφικῶν φύλλων, ἔπρεπε νὰ περιέχη διηγήματα, μύθους, ποιήματα, γνωμικὰ κτλ., νὰ ἀποβλέπη δὲ εἰς τὴν καλλιέργειαν ἀναγκαιοτάτων εἰς τὸν ἄνθρωπον ἀρετῶν ἢ τὴν ἐμφύσησιν τοιούτων, οἷαι ἡ θεοσέβεια, ἡ φιλαλήθεια, ἡ ὀλιγάρκεια, ἡ τιμιότης, ἡ εὐγνωμοσύνη, ἡ φιλαλληλία κτλ. Τῆς γ' τάξεως τὸ ἀναγνωστικόν, ἐκ 10 τυπογραφικῶν φύλλων, ἔδει νὰ ἔχη τὸ αὐτὸ περιεχόμενον καὶ ν' ἀποβλέπη εἰς τὴν καλλιέργειαν καὶ τῆς φιλεργίας, τῆς γενναιότητος, τῆς φιλανθρωπίας κτλ. καὶ εἰς τὴν ἐκρίζωσιν τῶν κακιῶν. Τὸ ἀναγνωστικὸν τῆς δ' τάξεως, ἐκ 13 τυ-

πογρ. φύλλων, ἔπρεπε νὰ περιλαμβάνη ὕλην περιστρεφόμενην περὶ τὴν ἰδέαν τοῦ Θεοῦ καὶ τῆς πατρίδος, περὶ τὴν ἐμπέδωσιν τῶν κυριωτάτων ἀρετῶν καὶ περὶ τὴν ἐκρίζωσιν ἢ ἀποφυγὴν τῶν κακιῶν. Ἡ ὕλη τοῦ ἀναγνωστικοῦ τῆς ε' τάξεως, εἰς 14 τυπογρ. φύλλα, ἔδει νὰ πλουτίζη οὐ μόνον τὸ γνωστικὸν τῶν μαθητῶν, ἀλλὰ καὶ τὸ ἦθος αὐτῶν νὰ διαμορφώνη, ἐμφυσῶσα πᾶσαν πρὸς τοῦτο κατάλληλον ἀρετὴν, ὡς ἡ θεοσέβεια, ἡ φιλανθρωπία, ἡ συναισθησις τοῦ καθήκοντος, ἡ αὐτοθυσία κτλ. Τοῦ ἀναγνωστικοῦ τῆς στ' τάξεως, ἐκ 16 τυπογρ. φύλλων, κύριος σκοπὸς ἔδει νὰ εἶνε ἡ ἰδέα τοῦ Θεοῦ καὶ τῆς πατρίδος, ἡ ἀγάπη πρὸς τὸν πλησίον καὶ τὸ δίκαιον, ἡ ἀγάπη πρὸς τὴν φύσιν κτλ. Γλῶσσα τῶν ἀναγνωστικῶν ὠρίζετο ἡ καθαρεύουσα, ὁμαλὴ καὶ ἀπλῆ, ἐπετρέπετο δ' ἡ χρησιμοποίησις καὶ τῆς γνησίας δημῶδους μόνον εἰς τὰ ποιήματα καὶ τὰς παροιμίας.

Τὸ σύστημα τοῦ 1918.—Τὸ σύστημα τῆς κρατικῆς μονοπωλήσεως τῶν βιβλίων ἴσχυσε μέχρι τοῦ 1917, ὅποτε διὰ τοῦ νόμου 826 καὶ τοῦ μεταγενεστέρου ὑπ' ἀριθ. 1332 νόμου τοῦ 1918 εἰσήχθη νέον ὅλως σύστημα, ἀκολουθοῦν τὰς κάτωθι γενικὰς γραμμάς. 1) Ἡ συγγραφή ἐγένετο κατ' ἀπόλυτον ἐλευθερίαν τῶν συγγραφέων, μὴ ὑποχρεουμένων νὰ συμμορφῶνται πρὸς διάγραμμα ἐκ τῶν προτέρων ὑπὸ τοῦ Ἐπιτελείου ἐκδιδόμενον· γενικὰς μόνον ὁδηγίας διὰ τὴν συγγραφὴν ἠδύνατο νὰ ἐκδίδῃ τὸ Ἐπιτελεῖον, τὰς ὁποίας δὲν ἐξέδωκε. 2) Ἡ κρίσις ἐγένετο οὐχὶ παρ' ἐπιτροπῶν, ἐκάστοτε καθισταμένων, ἀλλὰ παρὰ τοῦ ἐκπαιδευτικοῦ συμβουλίου, μονίμου ἀρχῆς, πρὸς ἐνίσχυσιν τοῦ ὁποίου ἐπετρέπετο νὰ καλῆται καὶ ἐν εἰδικὸν πρόσωπον. 3) Ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐγκρινομένων ἐκάστοτε βιβλίων ἦτο ἀπεριόριστος. 4) Ἡ ἔγκρισις ἴσχυεν ἐπ' ἄοριστον. 5) Ἡ κρίσις βιβλίων ἐνηργεῖτο κατ' ἔτος. 6) Ἐπετρέπετο ἡ ἔγκρισις ἀναγνωστικῶν εἰδικῶν δι' ὠρισμένα τμήματα τοῦ Κράτους ἢ δι' ὠρισμένον εἶδος σχολείων. 7) Ἐπετρέπετο ἡ ἀνάθεσις τῆς συντάξεως ἀναγνωστικῶν εἰς ἐπιτροπεῖαν ἐκ προσώπων καταλλήλων. 8) Εἰσήγοντο βοηθητικὰ βιβλία εἰς τὰς δύο ἀνωτέρας τάξεις τοῦ δημοτικοῦ σχολείου, γεγραμμένα εἰς οἶαν γλῶσσαν καὶ τὰ ἀναγνωστικὰ τῆς οἰκείας τάξεως. Ἡ ἔγκρισις τῶν βιβλίων τῶν οὕτω συντασσομένων ἀνετίθετο εἰς τὸ Ἐκπαιδευτικὸν Συμβούλιον, τὸ δ' ἐγκρινόμενον βιβλίον

περιήρχετο εἰς τὴν κυριότητα τοῦ Κράτους, τῶν συγγραφέων ἀμειβομένων διὰ δρ. 1600 κατὰ τυπογραφικὸν φύλλον. 7) Εἰσήγοντο τὰ βοηθητικὰ βιβλία εἰς τὰς δύο ἀνωτέρας τάξεις τοῦ δημοτικοῦ. 8) Ὑρίζετο ὡς γλῶσσα διὰ τὰ ἀναγνωστικὰ ἢ δημοτικὴ (κοινὴ ὀμιλουμένη), ἀπηλλαγμένη πάντος ἀρχαϊσμοῦ καὶ ιδιωτισμοῦ. Καὶ κατὰ μὲν τὸ σχολικὸν ἔτος 1917—1918 θὰ εἰσήγετο ἡ δημοτικὴ γλῶσσα εἰς τὴν α' καὶ β' μόνον τάξιν τοῦ δημοτικοῦ σχολείου, κατὰ τὸ 1918—1919 καὶ εἰς τὴν γ', ἐφεξῆς δὲ διαδοχικῶς καὶ εἰς τὰς ἀνωτέρας τάξεις κατόπιν ἀποφάσεως τοῦ Ἐκπ. Συμβουλίου. Εἰς τὴν ε' καὶ στ' τάξιν ἐκ παραλλήλου πρὸς τὴν δημοτικὴν ἔπρεπε νὰ διδάσκηται καὶ ἡ καθαρεύουσα καὶ τὸ κείμενον τῆς Καινῆς Διαθήκης ἐν πρωτοτύπῳ.

Μετὰ τὸ περιοριστικὸν σύστημα τῆς μονοπωλήσεως ἡ ἄκρατος ἐλευθερία. Ἡ μὴ ἔκδοσις προκηρύξεως περὶ τῆς ποσότητος καὶ οἰκονομίας τῆς ὕλης, δυναμένων τῶν συγγραφέων νὰ κινῶνται ἐλευθέρως ἐντὸς τοῦ προγράμματος τῶν μαθημάτων, ἐκ πρώτης ὄψεως θὰ ἠδύνατο νὰ ληφθῆ ὡς ὀρθή, διότι παρέχει τὴν εὐκολίαν εἰς τοὺς νὰ ἀναπτύσση ἕκαστος τὴν πρωτοβουλίαν του, εἰς τὴν ἐφαρμογὴν ὅμως ἀπεδείχθη οὐχὶ ὠφέλιμος, διότι οἱ συγγραφεῖς, μὴ ἔχοντες ὁδηγόν τινα, ἐπελαγοδρόμουν συνήθως. Τὸ σκοπιμώτερον θὰ ἦτο νὰ ἐκδίδηται προκήρυξις, ἀλλὰ γενικωτάτου περιεχομένου, εἰς τρόπον ὥστε καὶ ὁδηγόν τινὰ νὰ ἔχωσιν οἱ συγγραφεῖς καὶ ἡ πρωτοβουλία των νὰ μὴ δεσμεύηται.

Ἡ ἐνέργεια τῆς κρίσεως ὑπὸ μονίμου ἀρχῆς, ἔχει μὲν τὸ πλεονέκτημα, ὅτι ἐπιτυγχάνει ὑπευθύνους κριτάς, ὑπέχοντας διὰ τὴν ἀμερόληπτον κρίσιν καὶ πειθαρχικὴν εὐθύνην, οὕτω δὲ προστατεύει τὴν ὅσον τὸ δυνατόν καλυτέραν ἀντικειμενικὴν κρίσιν, παρουσιάζει ὅμως καὶ τὸ σοβαρὸν μειονέκτημα, ὅτι θεωρεῖ τὰ μέλη τοῦ Ἐκπ. Συμβουλίου ὡς συγκεντροῦντα εἰς τὸν ἀνώτατον δυνατόν βαθμὸν τὰς ψυχικὰς καὶ πνευματικὰς δυνάμεις, τὰς ἀπαιτουμένας διὰ τὴν καλὴν κρίσιν τῶν βιβλίων. Ἡ ἐπιλογή τῶν κριτῶν ἐκ τῶν καλυτέρων στοιχείων καὶ ἡ συγκρότησις ἐπιτροπῆς ἐξ αὐτῶν καὶ μελῶν τινων τοῦ Ἐκπ. Συμβουλίου θὰ ἦτο ἴσως ἡ καλυτέρα.

Ὁ ἀπεριόριστος ἀριθμὸς τῶν ἐγκρινομένων ἐκάστοτε βιβλίων ἄγει

μοιραίως εἰς τὴν ποιοτικὴν μείωσιν τοῦ περιεχομένου αὐτῶν, διότι εἶνε φυσικὸν ἢ κριτικὴ ἐπιτροπὴ, μὴ δεσμευομένη ὑπὸ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἐγκριτέων βιβλίων, νὰ γίνηται πλέον ἐλευθερία εἰς τὴν κρίσιν τῆς, δεδομένου μάλιστα, ὅτι μικρὰ συνήθως εἶνε ἡ διαφορὰ μεταξὺ τῶν περισσοτέρων ἐκ τῶν ὑποβαλλομένων πρὸς κρίσιν βιβλίων. Οὕτως, ὀλίγον κατ' ὀλίγον κατέρχεται τὸ μέτρον τῆς κρίσεως ἐπὶ βλάβη τοῦ βιβλίου. Ὅπως εἶνε κακὴ ἡ ἔγκρισις ἑνὸς μόνου βιβλίου, οὕτως εἶνε κακὸς καὶ ὁ ἀπεριόριστος ἀριθμὸς τῶν ἐγκρινομένων. Μέσον τι σύστημα, ἡ ἔγκρισις π.χ. 5 ἢ 6 βιβλίων δι' ἕκαστον εἶδος, θὰ ἦτο ὀρθότερον.

Ὡσαύτως ἐπὶ βλάβη τοῦ βιβλίου εἶνε καὶ ἡ ἐπ' ἄπειρον διάρκεια τῆς ἐγκρίσεως, διότι καταστρέφει τὴν προσπάθειαν πρὸς βελτίωσιν αὐτοῦ, ἐνῶ τὸναντίον ἡ δι' ὠρισμένον χρονικὸν διάστημα ἔγκρισις ἀναγκάζει τὸν συγγραφέα συνεχῶς νὰ μεριμνᾷ ὑπὲρ τῆς καλυτερεύσεως τοῦ βιβλίου. Συναφῆς πρὸς τὸν περιορισμὸν τῆς χρονικῆς διαρκείας τῆς ἐγκρίσεως εἶνε καὶ ἡ μὴ ἐνέργεια κατ' ἔτος διαγωνισμοῦ, ἥτις φέρει ἄσκοπον καὶ συνεχῆ σχεδὸν ἀπασχόλησιν τῶν δημοσίων ὑπηρεσιῶν. Ἄλλως τε ἐντὸς ἑνὸς ἔτους δὲν εἶνε δυνατὸν αἱ ἐπιστῆμαι ἢ αἱ συνθῆκαι ἐν γένει τῆς ζωῆς νὰ μεταβληθῶσι τόσον, ὥστε νὰ δικαιολογῆται ὁ νέος διαγωνισμὸς.

Λίαν σκόπιμος εἶνε ἡ εὐχέρεια, τὴν ὁποίαν ἐχορήγησεν ὁ νέος νόμος, πρὸς συγγραφὴν ἀναγνωστικῶν δι' ὠρισμένας περιφερείας τοῦ Κράτους. Καὶ τὸ γλωσσικὸν ἀξίωμα διαφέρει ἀπὸ διαμερίσματος εἰς διαμερίσματα καὶ τὰ ἦθη καὶ ἔθιμα καὶ αἱ παραδόσεις καὶ αἱ συνθῆκαι τῆς ζωῆς. Καλὸν ἐπομένως εἶνε τὸ ἀναγνωστικὸν νὰ προσαρμόζηται πρὸς ταῦτα. Ἴσως θὰ ἦτο ὀρθὸν τὸ ἀναγνωστικὸν νὰ χωρίζεται εἰς δύο μέρη, γενικὸν καὶ εἰδικόν. Καὶ εἰς μὲν τὸ γενικὸν νὰ περιλαμβάνηται ὕλη κοινὴ δι' ὅλην τὴν ἐπικράτειαν, εἰς δὲ τὸ εἰδικὸν ἡ ἐνδιαφέρουσα ἰδιαιτέρως τὴν περιοχὴν, εἰς ἣν προορίζεται νὰ εἰσαχθῆ τὸ βιβλίον.

Ἡ ἀνάθεσις εἰς ὠρισμένα πρόσωπα τῆς συγγραφῆς τῶν ἀναγνωστικῶν βιβλίων τοῦ δημοτικοῦ σχολείου, γενικῶς ἐξεταζομένη, δὲν δύναται νὰ θεωρηθῆ ὀρθή, διότι ὅσονδήποτε ἱκανὰ καὶ ἂν ὑποτεθοῦν τὰ πρόσωπα ταῦτα, ἐν οὐδεμιᾷ περιπτώσει δύνανται νὰ συγκεντρώ-

νουν ὅλας τὰς δυνάμεις, αἵτινες θὰ διετίθεντο διὰ τὴν συγγραφὴν βιβλίων παρὰ τοῦ συνόλου τῶν συγγραφέων. Διὰ τὸν εἰδικὸν ὅμως σκοπὸν, τὸν ὁποῖον ἐπεδίωκεν ὁ νόμος 826 καὶ ὁ ὁποῖος συνίσταται εἰς τὴν ἐπιβολὴν τῆς δημοτικῆς γλώσσης, ἡ τοιαύτη ἀνάθεσις ἦτο ἐνδεδειγμένη, διὰ νὰ συνταχθοῦν τὰ ἀναγνωστικὰ συμφώνως πρὸς τὰς γλωσσικὰς ἀρχὰς τῶν εἰσηγητῶν τοῦ νόμου.

Ἡ εἰσαγωγὴ τέλος βοηθητικῶν βιβλίων εἰς τὰς ἀνωτέρας τάξεις τοῦ δημοτικοῦ σχολείου ὑπῆρξε λίαν σκόπιμος, διότι δι' αὐτῶν ἐμπεδοῦται ἢ ἐν τῷ σχολείῳ γινομένη ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ἀναγνωστικῶν διδασκαλία εἰς τοὺς μεγαλυτέρους μαθητάς, οἵτινες, λόγῳ τῆς ἀναπτύξεώς των, εἶνε εἰς θέσιν νὰ ἐπωφεληθοῦν αὐτῶν, ἐνῶ οἱ τῶν κατωτέρων τάξεων μαθηταὶ δὲν ἔχουν τὴν διανοητικὴν ὠριμότητα τὴν ἀπαιτούμενην διὰ τὴν κατανόησιν τῶν βοηθητικῶν βιβλίων.

Συμφώνως πρὸς τὰς διατάξεις τοῦ νόμου 826 ἐνηργήθη τὸ 1917 ἡ πρώτη κρίσις διδακτικῶν βιβλίων, ἐνεκρίθησαν δὲ τὰ ἑξῆς βιβλία: Ε. Παπαμιχαήλ Ἀλφαβητάριο α' καὶ β' μέρος, Ι. Συκώκη Ἀλφαβητάριο β' μέρος, Γ. Καζαντζάκη «Οἱ τρεῖς φίλοι» ἀναγνωστικὸ β' δημοτικοῦ, Α. Κουρτίδη Ἀναγνωστικὸ β' δημοτικοῦ, Ε. Παπαμιχαήλ «Πέτρος Λάρας» Ἀναγνωστικὸ β' τάξεως, Α. Καρκαβίτσα καὶ Ε. Παπαμιχαήλ Ἀναγνωστικὸ γ' τάξεως, Α. Κουρτίδη, Κ. Κονιδάρη καὶ Γ. Καλαρᾶ «Ὀδύσεια» ἀναγνωστικὸ γ' τάξεως, Α. Καρκαβίτσα καὶ Ε. Παπαμιχαήλ «Ἡ πατρίδα μας», ἀναγνωστικὸ δ' τάξεως, Α. Κουρτίδη καὶ Γ. Κονιδάρη «Στὰ παλιὰ χρόνια» ἀναγνωστικὸ δ' τάξεως, Α. Καρκαβίτσα καὶ Ε. Παπαμιχαήλ «Διγενῆς Ἀκρίτας», ἀναγνωστικὸ ε' δημοτικοῦ. Πλὴν αὐτῶν ἐνεκρίθησαν καὶ τὸ ἄλφαβητάριο, μέρος α', καὶ τὰ «Ψηλὰ Βουνά», ἀναγνωστικὸ γ' δημοτικοῦ, συνταχθέντα ὑπὸ ἐπιτροπῆς, διορισθείσης ὑπὸ τοῦ Κράτους καὶ ἀποτελεσθείσης ἐκ τῶν Δ. Ἀνδρεάδη, Ἀλ. Δελμούζου, Π. Νιρβάνου, Ζ. Παπαντωνίου καὶ Μ. Τριανταφυλλίδη, διὰ δὲ τὸ ἄλφαβητάριον καὶ ἐκ τοῦ ζωγράφου Κ. Μαλέα.

Τὰ ἀνωτέρω βιβλία, ἀποσκοποῦντα κυρίως τὴν προπαγάνδαν ὑπὲρ τῆς δημοτικῆς γλώσσης, ἔστρεψαν ὅλην τὴν προσπάθειάν των πρὸς τὸν σκοπὸν αὐτόν, παραμελήσαντα τὸ περιεχόμενον, τὸ ὁποῖον ὑπῆρξε χεῖριστον. Ἡ κ. Π. Δέλτα, φανατικὴ ὀπαδὸς τοῦ δημοτι-

κισμοῦ, ἐν τῇ μελέτῃ τῆς «Τὰ καινούρια ἀναγνωστικά μας», δημοσιευθείση ἐν τῷ δελτίῳ τοῦ Ἑκπ. Ὁμίλου τῷ 1919 σελ. 44, ψέγει δριμύτατα τὸ περιεχόμενον τῶν βιβλίων τούτων, τὸ ὁποῖον εὐρίσκει χυδαῖον κατὰ τε τὴν φρασεολογίαν καὶ τὴν σκέψιν. Αἱ ἔννοιαι τῆς θρησκείας, τῆς πατρίδος καὶ τῆς οἰκογενείας καλλιεργοῦνται κατὰ τὸν πλέον συμβατικὸν τρόπον, προδίδοντα, ὅτι τὰ σχετικὰ τεμάχια ἐγράφησαν παρ' ἀνθρώπων μὴ πιστευόντων εἰς ταύτας, ἀλλ' ἀναγκασμένων νὰ περιλαμβάνωσι καὶ τοιούτου εἴδους ὕλην κατ' ἐπιταγήν, διὰ νὰ συμμορφωθῶσι πρὸς τὸ ἐπίσημον πρόγραμμα. Οἱ χαρακτῆρες τῶν προσώπων, τὰ ὁποῖα τίθενται ὡς πρότυπα πρὸς μίμησιν εἰς τοὺς μαθητάς, εἶνε ποταποί, κατωτέρου ψυχικοῦ καὶ διανοητικοῦ ἐπιπέδου. Προκειμένου περὶ τοῦ Πέτρου Λάρα, ἡ κ. Δέλτα γράφει· «Ἄν μὲ τὸ χαρακτῆρα ποὺ περιγράφει στὴ 158 σελίδα τοῦ ὁ συγγραφέας ζητοῦσε νὰ δείξη στὸ παιδί τὴν ἀσχημία τῆς προστυχιάς, τὸ βιβλίον θὰ ἦταν καλόν, γιατί θὰ εἶχε πετύχει τὸ σκοπὸν του». Ἄλλως τε καὶ αὐτὸς ὁ Μ. Τριανταφυλλίδης, εἷς ἐκ τῶν πρωτεργατῶν τῆς περὶ τὴν συγγραφὴν τῶν ἀναγνωστικῶν κινήσεως κατὰ τὴν περίοδον ἐκείνην, ἐδήλωσεν ὅτι δὲν εἶνε ἱκανοποιημένος ἐξ αὐτῶν¹. Ἄλλὰ καὶ τὴν γλωσσικὴν των ἐπιδίωξιν κάκιστα ἐξυπηρέτησαν τὰ ἀναγνωστικά ἐκεῖνα. Οἱ συγγραφεῖς αὐτῶν, ἀναδειχθέντες βασιλικώτεροι τοῦ βασιλέως, ἐγέμισαν τὰ βιβλία των μὲ ἰδιωματικάς, κακοήχους, ἐξαμβλωτικάς λέξεις καὶ φράσεις, αἵτινες προξενοῦν τὴν ἀηδίαν, διὰ τοῦ τρόπου δὲ τούτου ἐσυκοφάντησαν τὴν δημοτικὴν γλῶσσαν καὶ παρέσχον εἰς τοὺς ἀντιπάλους αὐτῆς εὐκόλα ἐπιχειρήματα. Τὸ μόνον δικαιολογητικὸν διὰ τὴν τοιαύτην κατάστασιν τῶν ἀναγνωστικῶν τοῦ 1917 εἶνε ὅτι συνετάχθησαν ἐν βραχυτάτῳ χρονικῷ διαστήματι, ὅπερ δὲν ἐπέτρεψε τὴν καλὴν ἐπεξεργασίαν αὐτῶν.

Τὸ Ἀλφαβητάριον τοῦ Κράτους «Ὁ Ἥλιος», τὸ συνταχθὲν ὑπὸ τῆς ἀνωτέρω μνημονευθείσης συντακτικῆς ἐπιτροπῆς, ἀποφεύγει τὴν μέχρι τότε κρατοῦσαν μέθοδον τῶν προτύπων λέξεων καὶ μεταχειρίζεται προτάσεις. Τὸ περιεχόμενον αὐτοῦ ἀποτελεῖ ἐνιαῖον σύνολον.

1. Πρβ. τὸ ἔργον τοῦ «Πρὶν καοῦν». Ἄνατ. ἐκ τοῦ «Δελτίου Ἑκπ. Ὁμίλου».

Παρουσιάζει τὴν ζωὴν τριῶν παιδίων μικροαστικῆς οἰκογενείας ἐντὸς ἑνὸς ἔτους. Ἄρχεται ἀπὸ τῆς διδασκαλίας τοῦ γράμματος α.

Ἄλλὰ δὲν ἔζησαν καὶ πολὺ. Ἡ Κυβέρνησις, ἣτις ἐσχηματίσθη κατόπιν τῆς μεταπολιτεύσεως τοῦ 1920, κατήρτισεν ἐπιτροπὴν ἐκ τῶν Σ. Σακελλαροπούλου, γενικοῦ γραμματέως τοῦ Ὑπουργείου Παιδείας, πρῶτην γυμνασιάρχου, Ἄνδρ. Σκιᾶ καὶ Ν. Ἐξαρχοπούλου, καθηγητῶν τοῦ Πανεπιστημίου, Θ. Μιχαλοπούλου, πρῶτην διευθυντοῦ διδασκαλείου, Ἰω. Μεγαρέως, τμηματάρχου τῆς δημοτικῆς ἐκπαίδευσέως καὶ Χρ. Οἰκονόμου, πρῶτην διευθυντοῦ διδασκαλείου, ἣτις μελετήσασα τὰ ἐν χρήσει ἀναγνωστικά, ὑπέβαλεν εἰς τὸ Ὑπουργεῖον τὴν 10 Φεβρουαρίου 1921 μακροσκελεστάτην καὶ λεπτομερῆ ἐκθέσιν, τυπωθεῖσαν καὶ ἐν ἰδιαιτέρῳ φυλλαδίῳ. Ἐν τῇ ἐκθέσει τῆς ἡ ἐπιτροπὴ πρῶτον ἀναπτύσσει τὰς ἀντιλήψεις τῆς ἐπὶ τοῦ σκοποῦ τῶν ἀναγνωστικῶν καὶ τοῦ γλωσσικοῦ ζητήματος, κατόπιν δ' εἰσέρχεται εἰς τὴν ἀνάλυσιν ἑνὸς ἐκάστου τῶν βιβλίων καὶ ὑποδεικνύει τὰ τρωτὰ αὐτῶν, καταλήγουσα εἰς τὰ ἀκόλουθα πορίσματα: «1) Νὰ κηρυχθῶσιν αὐτοδικαίως ἄκυροι, ὡς ἀντισυνταγματικοί, οἱ νόμοι, καθ' οὓς ἐγένετο ἡ ἀλλαγὴ τῆς γλώσσης τῶν ἀναγνωστικῶν βιβλίων τῆς δημοτικῆς ἐκπαιδεύσεως μετὰ πάντων τῶν εἰς ἐκτέλεσιν αὐτῶν ἀφορώντων Βασιλικῶν Διαταγμάτων, ἐγκυκλίων καὶ ἐπισήμων ὁδηγιῶν τῶν διδασκάλων. 2) Νὰ ἐκβληθῶσι πάραυτα ἐκ τῶν σχολείων καὶ καὶ ὡς ἰ τὰ συμφώνως πρὸς τοὺς νόμους ἐκείνους συνταχθέντα καὶ σήμερον ἐν χρήσει ὑπάρχοντα ἀναγνωστικὰ βιβλία, ὡς ἔργα ψεύδους καὶ κακοβούλου προθέσεως. 3) Νὰ ἀναθεωρηθῇ τὸ πρόγραμμα τῶν δημοτικῶν σχολείων καὶ μετὰ τοῦτο νὰ προκηρυχθῇ διαγωνισμὸς πρὸς συγγραφὴν νέων ἀναγνωστικῶν βιβλίων δι' αὐτά, ἐν γλώσσει συμφώνῳ πρὸς τὰς ἐν τῇ ἐκθέσει διατυπωθείσας ἀρχάς. 4) Πρὸς τὸ παρὸν καὶ πρὸ τῆς παρασκευῆς τῶν νέων βιβλίων νὰ ἀφεθῶσιν ἐλεύθεροι οἱ διδάσκαλοι νὰ εἰσαγάγωσι πρὸς καιρὸν ἐκ τῶν ἐγκεκριμένων πρὸ τοῦ 1917 βιβλίων ὅσα κρίνουσι μᾶλλον σύμφωνα πρὸς τὰ ἐν τῇ παρούσῃ ἐκθέσει διαλαμβανόμενα, ἐπανερχόμενοι ὡς πρὸς τὴν γλωσσικὴν καὶ γραμματικὴν διδασκαλίαν εἰς τὸ πρόγραμμα τοῦ 1913. 5) Νὰ μελετηθῇ προσηκόντως γενικωτέρα μεταρρυθμίσις τῆς τε δημοτικῆς καὶ τῆς μέσης ἐκπαιδεύσεως κατὰ τε τὸν ὀργανισμόν

καί τήν διοίκησιν αὐτῆς. 6) Νά καταδιωχθῶσι ποινικῶς οἱ ὑπαίτιοι τῶν πρὸς διαφθοράν τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης καὶ παιδείας τελεσθέντων πραξικοπημάτων¹. 7) Ἴνα μὴ νομισθῆ ὅτι ἡ ἐπιτροπεία προβαίνει αὐθαρέτως εἰς τὴν διατύπωσιν τῶν προτάσεων της, ἐκφράζει οὕτω τὴν εὐχὴν τῷ Σ. Ὑπουργεῖῳ νά δημοσιευθῆ ἡ παροῦσα ἐκθεσις αὐτῆς. 8) Νά δημοσιευθῶσιν ὡσάύτως καὶ διαδοθῶσιν ὅσον τὸ δυνατόν εὐρύτατα καὶ ἄλλαι μελέται ἀποβλέπουσαι εἰς ἐξέλεξιν τῶν ἐπιβούλων εἰς τοὺς δημοδιδασκάλους καὶ τοὺς ἀδασεῖς μεταδοθέντων ψευδευπιστημονικῶν διδασμάτων.

Ἡ ἐπιτροπὴ ἐν τῇ ἐκθέσει της μικρὸν μόνον χῶρον ἀφιερώνει εἰς τὸ περιεχόμενον τῶν βιβλίων, ἀσχολουμένη κυρίως εἰς τὴν γλωσσικὴν διατύπωσιν αὐτῶν, ἢ πρὸς τὴν ὁποῖαν ἀντίθεσις της τὴν παρέσυρεν εἰς τὴν μεσαιωνικὴν τρώντι ἀπόφασιν, νά προτείνῃ ὅπως καοῦν ταῦτα. Ἀπάντησιν εἰς τὴν ἀνωτέρω ἐκθεσιν ἔδωκεν ὁ Μ. Τριανταφυλλίδης ἐν τῇ μελέτῃ του «Πρὶν καοῦν», ἐν τῇ ὁποίᾳ προσπαθεῖ ν' ἀναιρέσῃ τὰ ἐπιχειρήματα τῆς ἐπιτροπῆς.

Τὸ σύστημα τοῦ Νόμου 1921.—Ἐπὶ τῇ βάσει τῶν πορισμάτων τῆς ἐκθέσεως ἐξεδόθη ὁ νόμος 2678 τῷ 1921, ὁ ὁποῖος δὲν εἰσήγαγε νέον σύστημα κρίσεως τῶν διδακτικῶν βιβλίων, ἀλλὰ μόνον κατήρτισεν ἐπιτροπήν, εἰς ἣν ἀνετέθη νά κρίνῃ ποῖα ἐκ τῶν ἐγκεκριμένων πρὸ τοῦ 1917 βιβλίων ἔπρεπε νά εἰσαχθοῦν εἰς τὰ σχολεῖα, μέχρις οὔ εἰδικὸς νόμος καθορίσῃ τὸν τρόπον τῆς συγγραφῆς καὶ κρίσεως αὐτῶν.

Ἀλλὰ δὲν προέλαβε νά ἐκδοθῆ ὁ νόμος οὗτος. Ἐπελθούσης τῆς Μικρασιατικῆς καταστροφῆς, ἡ Κυβέρνησις, ἡ ὁποία ἐσχηματίσθη μετ' αὐτὴν, ἀσπαζομένη τὰς ἀρχὰς τοῦ δημοτικισμοῦ, κατήργησε τὸν νόμον 2678 καὶ κατόπιν τῶν προσωρινῶν διαταγμάτων τῆς 23 Ἰανουαρίου 1923 καὶ 29 Ἀπριλίου 1923 ἐπανέφερεν ἐν ἰσχύϊ διὰ τοῦ Ν. Διατάγματος τῆς 27 Ἰουλίου 1923 τοὺς νόμους 826 καὶ 1332 μετὴν τροποποίησιν, ὅτι ἐπέτρεψε τὴν εἰσαγωγὴν βοηθητικῶν βιβλίων γεγραμμένων εἰς οἴαν γλῶσσαν καὶ τὰ ἀναγνωστικὰ τῶν οἰκείων

1. Ἐπ' αὐτοῦ τοῦ σημείου διεφώνησαν οἱ Θ. Μιχαλόπουλος καὶ Χρ. Οἰκονόμου, κηρύξαντες ἑαυτοὺς ἀναρμοδίους ν' ἀποφανθῶσιν ἐπ' αὐτοῦ.